

УДК 330.15:336.647(8)

О.В. Єрмошкіна

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ: ФІНАНСОВО-ІННОВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

В статті розглянуто проблеми фінансового забезпечення процесів підвищення екологічної безпеки регіонів України в умовах вільного руху капіталу. Встановлені основні фактори, що уповільнюють процес впровадження інноваційних екологічних технологій. Запропоновано напрями удосконалення процесів стимулювання інвестицій підприємств у екологічну безпеку регіону.

The essential problems of financial maintenance of the improvement of ecological safety of the regions of Ukraine under conditions of free capital movement are considered. The principle factors that restrain the process of implementation of innovative ecological technologies are defined. The directions of improvement of stimulation of investments into ecological safety of the region are proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні тенденції розвитку економіки регіонів на тлі фінансової та економічної кризи свідчать про поглиблення екологічних проблем особливо у промислово розвинутих регіонах. Так у 2009 р. у Донецькій області обсяги викидів на 1 кв. км були більшими за середній рівень по країна у 7,5 рази, у Дніпропетровській – у 3,8 рази, у Луганській – у 2,9 рази [1]. Причому основними забруднювачами повітря були саме підприємства переробної (31 % шкідливих викидів) та добувної промисловості (21%), а також виробники електроенергії, газу та води (до 40%). Аналогічна ситуація склалась і з використанням водних ресурсів, де основні підприємства – забруднювачі розташовані у Дніпропетровській, Донецькій, Луганській областях. Однак, не дивлячись на те, що більше половини капітальних інвестицій, виділених з державного бюджету на охорону навколишнього середовища, було розподілено на користь та освоєно підприємствами Дніпропетровської, Донецької та Луганської областей, екологічна ситуація у даних регіонах залишається близької до критичної.

Слід зазначити, що згідно до статистичних даних [1, 2] витрати пов'язані з охороною навколишнього середовища здебільшого

спрямовані на ліквідацію наслідків шкідливих дій людини. Водночас на створення та втілення інноваційних проектів екологічного характеру спрямовується мізерна частка сукупних витрат (рис. 1).

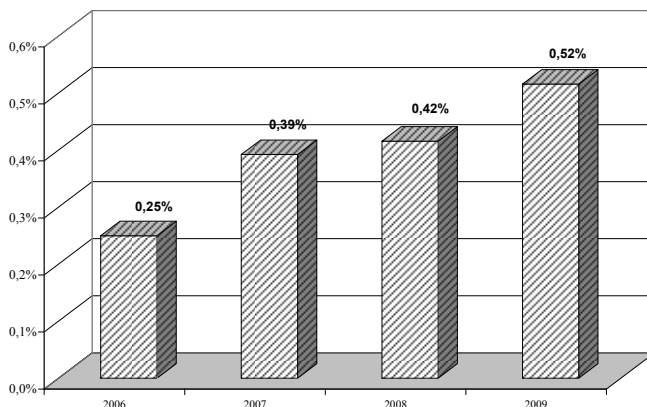

Рис. 1. Частка капітальних та поточних витрат на охорону навколишнього середовища інноваційного спрямування, %.

Більш того, як засвідчив проведений аналіз статистичних даних, екологічні платежі, пов'язані з забрудненням навколишнього середовища (включно із штрафами за адміністративні правопорушення у сфері охорони природи та позовами про відшкодування збитків і втрат, заподіяних у результаті порушення законодавства про охорону природи) практично жодним чином не стимулюють підприємства зменшувати негативний вплив на навколишнє середовище та сприяти підвищенню екологічної безпеки регіону.

Слід також зазначити, що практично всі підприємства, які є найбільшими забруднювачами навколишнього середовища і представляють найбільшу екологічну небезпеку у регіонах, належать приватному власнику. Більш того, більшість з них є складовими частинами великих фінансово-промислових груп (холдингових компаній), власники яких, як свідчать данні про діяльність промислових підприємств, не зацікавлені у інвестуванні у впровадження екологічних проектів, а зорієнтовані на вивезення капіталу до офшорних зон [3].

В ринкових умовах, коли активне застосування адміністративних важелів впливу на власників є доволі обмеженим, постає ак-

туальне питання щодо пошуку ефективних фінансових важелів впливу та стимулювання власників до підвищення екологічної безпеки у регіоні та в країні в цілому.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Критичний аналіз існуючих наукових здобутків вітчизняних та закордонних авторів свідчить про доволі пильну увагу, яка приділяється пошуку нових рішень щодо підвищення екологічної безпеки регіонів за рахунок застосування інструментів мотивації та стимулювання підприємств щодо інвестування у екологічні проекти. При цьому значна увага приділяється взаємозв'язкам між рівнем розвитку економічних систем та рівнем екологічної безпеки [5, 6, 9, 10, 15, 17], пошуку фінансових інструментів забезпечення реалізації екологічних проектів [7, 16], плануванню розвитку регіонів з урахуванням екологічної складової процесу [11, 12, 18], інституціональним [8, 13], соціальним [14] аспектам екологічної безпеки, запровадженню так званого екологічного обліку [4]. Серед вітчизняних вчених також широко проводяться дослідження, пов'язані з вивченням економіко-екологічних аспектів розвитку регіонів. Однак, на сьогоднішній момент потребують особливої уваги дослідження взаємозв'язків інноваційних, фінансових та інституційних аспектів забезпечення екологічної безпеки регіонів.

Цілі статті - дослідження основних фінансових важелів та інструментів впливу на забезпечення екологічної безпеки регіону в процесі його інноваційного розвитку та розробка напрямів удосконалення механізмів стимулювання інвестицій підприємств у екологічну безпеку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Становлення та розвиток інституту приватної власності в Україні призвів до фактично повного розподілу великих промислових підприємств між декількома фінансово-промисловими групами, діяльність яких охоплює практично всі сфери економічної активності починаючи від промислового виробництва, фінансової сфери, закінчуючи поділом медійного, повітряного простору. Однак, вітчизняне законодавство не створює достатньо ефективних інструментів, які б дозволяли державі контролювати та регулювати рух фінансових потоків таких груп, забезпечувати спрямування їх фінансових потоків на інноваційний розвиток регіонів та країни,

створення сприятливого екологічного та соціального клімату у регіонах. Це призводить до постійного погіршення екологічної ситуації в країні. Як зазначають аналітики відсутність ефективного механізму стимулювання власників підприємств до інновацій, технічного оновлення виробничих потужностей, технологічних удосконалень поступово призводить до підвищення ризику техногенних та природно-екологічних катастроф. Відповідно, дослідженню підлягає взаємозв'язок інституційних, фінансових та адміністративних інструментів впливу на процес забезпечення екологічної безпеки регіону. В даному аспекті питання первинності тих чи інших чинників на поведінку суб'єктів екологічної безпеки є ключовим.

Дослідження економічних процесів в Україні за часи її незалежності [3] дозволяє стверджувати, що недосконалість інституційної структури суспільства та економічної системи, суттєві структурні викривлення, непрозорість операційних правил та норм призвели до практичної втрати міцності системи екологічної безпеки як на окремих підприємствах (особливо гірничо-металургійного комплексу), так і регіонів і країни в цілому. Відповідно фінансові та адміністративні інструменти впливу на економічну безпеку регіону повинні ґрунтуватись саме на врегулюванні інституційних викривлень та недоліків, створенні чітких та адекватних операційних правил забезпечення покращення екологічної ситуації у регіонах. Зазначене питання є дуже складним, оскільки зачіпає найбільш болючіші аспекти сучасного вітчизняного бізнес та політичного середовища. Однак саме такі кардинальні зрушення, засновані на політичній волі та забезпечені відповідними фінансовими потоками, здатні переломити поточну ситуацію. Необхідно підкреслити, що у сучасній вітчизняній економічній системі процес державного регулювання віддає перевагу адміністративним важелям, як, у свою чергу, призводить лише до поверхневого тимчасового вирішення ситуації, а не націлені на стимулювання саме стратегічно орієнтованого процесу розв'язання екологічних проблем.

Стратегія підвищення екологічної безпеки регіону повинна ґрунтуватись на інтерактивному підході (рис. 2). Лише за умов первинного формування стратегії екологічної безпеки на рівні окремих підприємств, де ініціаторами впровадження відповідних заходів є власники підприємства, а, відповідно, і його фінансових потоків, можливе, по-перше, встановлення реальних фінансових праг-

нень та можливостей власників капіталу щодо спрямування фінансових потоків на поліпшення екологічної безпеки, по-друге, формування ініціативи на базовому рівні економічної системи забезпечує її реалізацію на подальших рівнях.

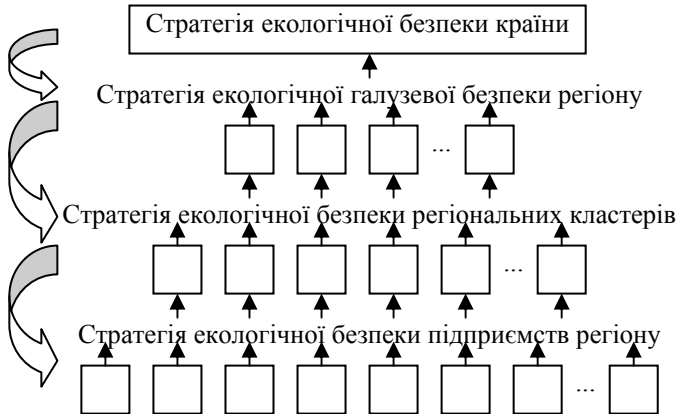

Рис. 2. Механізм формування стратегії екологічної безпеки регіону: інтерактивний підхід.

На наш погляд, доцільним є формування кластерів екологічної безпеки, які покликані забезпечувати не стільки фінансування ліквідації наслідків екологічних катастроф та проблем, а на фінансування інноваційних екологічних проектів спрямованих на попередження катастроф та поліпшення екологічної ситуації.

Без сумніву розв'язання екологічних проблем неможливе без одночасного вирішення соціальних питань. Саме спрямування зусиль власників бізнесу на забезпечення ефективного розвитку людського капіталу, поліпшення якості життя робітників та громадян відповідного регіону є основою для підвищення рівня як соціальної, так і екологічної безпеки регіону, а, відповідно, і для інтенсивного розвитку як окремого підприємства, так і економіки регіону та держави в цілому. Відповідно постає питання, щодо формування ефективних інструментів мотивації та стимулювання власників до спрямування фінансових потоків підприємств на реалізацію інноваційних екологічних проектів, де соціальна складова є невід'ємною частиною проекту. Слід підкреслити, що з боку держави необхідно знайти ефективний баланс між інструментами мотивації

та інструментами стимулювання власників капіталу. Відповідно необхідно ретельно вивчити внутрішні мотиви власників капіталу та можливості створення адекватних зовнішніх (на рівні кластеру, регіону, держави) мотиваторів, у тому числі через удосконалення інституційної структури суспільства.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене доцільно підкреслити такі аспекти:

- екологічна безпека регіону, як складова загальнонаціональної безпеки потребує формування адекватного та ефективного механізму функціонування та інструментарію реалізації;

- механізм та інструменти реалізації екологічної безпеки регіону повинні бути засновані на інтерактивному підході, спрямовані не стільки на подолання наслідків екологічних катастроф та проблем, скільки на їх попередження та поліпшення екологічної ситуації у регіоні через реалізації інноваційних екологічних проєктів;

- фінансове забезпечення екологічної безпеки регіону повинно спиратись на адекватну інституційну структуру суспільства та економіки, забезпечуватись через реалізацію операційних правил та контрактів, реалізовуватись через інструменти мотивації та стимулювання власників капіталу до спрямування фінансових потоків підприємств на реалізацію інноваційних екологічних соціально-орієнтованих проєктів;

- ключовим завданням державних установ є встановлення ефективного балансу між застосуванням відповідних мотиваторів та стимуляторів власників капіталу до фінансування екологічних соціально орієнтованих проєктів та створення адекватної системи державного та суспільного моніторингу та контролю за реалізацією інноваційних екологічних проєктів.

Список літератури

1. Довкілля України у 2009 році. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL:<http://www.segodnya.ua/files/articles/141432/52/1.pdf>
2. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Єрмошкіна О.В. Управління фінансовими потоками промислових підприємств: теорія, практика, перспективи / О.В. Єрмошкіна /. – Дніпропетровськ: Національний гірничий університет, 2009. – 479 с.

4. Ahnad, Yusuf J. Environmental Accounting for Sustainable Development / Yusuf J. Ahnad, Salahi El Serafy, Ernst Lutz // The World Bank Symposium / The World Bank. – 1989. – 118 p.
5. Colby, Michael E. The Evolution of Paradigms of Environmental Management in Development / Michael E. Colby // Policy, Planning, and Research. Working Papers. Strategic Planning and Review Department. The World Bank. – Nov., 1989. – 42 p.
6. Furtado, J. Economic Development and Environmental Sustainability Policies and Principles for a Durable Equilibrium / Jose I. dos R. Furtado, Tamara Belt, Ramachandra Jammi. - The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. 2000. – 130 p.
7. Environmental Assessment Sourcebook. Updates 2002. Environment Department. The World Bank. – No. 27-28, June, 2002 – 19 p.
8. Hanna S. Property Rights and the Environment. Social and Ecological Issues / Susan Hanna, Mohan Munasinghe. – Beijer International Institute of Ecological Economics. The World Bank. – 1995. – 176 p.
9. Lee, James A. The Environment, public health, and human ecology / James A. Lee. International Bank for Reconstruction and Development. The Johns Hopkins University Press. 1985. – 278 p.
10. Mink, S. D. Poverty, Population, and the Environment / Stephen D. Mink // World Bank Discussion Papers – The International Bank for Reconstruction and Development. – 1993. – 54 p.
11. Nijkamp P. Regional Sustainable Development and Natural Resource Use / Peter Nijkamp, C. J. M. van den Bergh, and Frits J. Soeteman. – Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics, 1990. – pp. 153-205.
12. Principles and Practice of Ecologically Sensitive Urban Planning and Design. Sustainable Development Department East Asia and Pacific Region. The World Bank. Washington, D.C. – June, 2007. – 31 p.
13. Promoting Market-oriented Ecological Compensation Mechanisms: Payment for Ecosystem Services in China. – World Bank Analytical and Advisory Assistance (AAA) Program China: Addressing Water Scarcity - From Analysis to Action Policy Note. – Dec., 2007. – 28 p.
14. Responsible Growth for the New Millennium. Integrating Society, Ecology, and the Economy. – The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2004. – 196 p.
15. Schramm G. Environmental Management and Economic Development / Gunter Schramm, Jeremy J. Warford // World Bank Discussion Papers – The International Bank for Reconstruction and Development. – 1989. – 219 p.
16. Serageldin I. Effective Financing of Environmentally Sustainable Development / Ismail Serageldin, Alfredo Sfeir-Younis // Environmentally Sustainable Development Proceedings Series. - No. 10. The World Bank, Washington, D.C. - October 4-6, 1995. -328 p.
17. Sleuwaegen L. Organizational ecology and growth of firms in developing countries: evidence from Cote-d'Ivoire / Leo Sleuwaegen, Micheline Goedhuys // Discussion Papers. World Bank. – Sept., 1997. – 22 p.

18. Suzuki H. Ecological Cities as Economic Cities / Hiroaki Suzuki, Arish Dastur, Sebastian Moffatt, Nanae Yabuki, Hinako Maruyama. - The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – 2010. – 392 p.